

Петър Кожухаров

СТУДЕНАТА ВОЙНА

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Петър Кожухаров, автор, 2012
© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-102-9

ПЕТЪР КОЖУХАРОВ

СТУДЕНАТА ВОЙНА

ЩРИХИ ОТ НЕИН ОЧЕВИДЕЦ

Посвещавам на моя внук Петър Кръстев

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	9
1. СТРАННАТА ВОЙНА И НЕЙНОТО НОВО ОРЪЖИЕ	12
Особената същност на Студената война * Тайния проект „Манхатън“ * Съветската атомна програма * В родното място на американската бомба * Премиерата на атомната дипломация * Германският стремеж към бомбата * Понятието ядрени оръжия	
2. ЯДРЕНАТА ПОЛИТИКА – НАЧИН НА ВОЮВАНЕ	32
Промяна във военните стратегии * Надпреварата във въоръжаването * Първи ядрен удар * Постоянна бойна готовност * Жертва ще бъде и мирното население * Военните маневри * Тотално противопоставяне * Клуб на ядрените държави * Неразпространение на ядреното оръжие	
3. ЗАПЛАХАТА – ОТ АТОМНАТА ГЪБА, НО И ОТ ВСЕОБЩ ГЛАД	53
Дисекция на ядрен взрив * Заличаване на живота на цялата планета * Косвените последици * Ядрена зима	
4. ТЕХЕРАН – СЪЮЗНИЦИ ПО СТЕЧЕНИЕ НА ОБСТОЯТЕЛСТВАТА	62
Тристранната военна антихитлеристка коалиция * Първата среща на Голямата тройка * Втори фронт в Европа * „Овърлорд“ * Декларация от Техеран на трите държави * „За разчленение на Германия.“ * Полският проблем * Включване на Турция във войната * Тема, съдбоносна за България	
5. В ЯТА – СЪГЛАСИЯ И РАЗЛИЧИЯ	78
Координация на военните усилия * Отделни окупационни зони * Всеобща международна организация за поддържане на мира и сигурността * Вечни са само собствените интереси * Франция и Китай получиха ранг на велики сили * Западната граница на Полша * Нови граници в Далечния изток	
6. ПОТСДАМ ПОЕ ЩАФЕТАТА КЪМ РАЗЕДИНЕНИЕ	89
Променен състав на Голямата тройка * Франклин Делано Рузвелт * Помощ и за Съветския съюз * Отказ на САЩ от политиката на изолационизъм и неутралитет * Уинстън Чърчил * Йосиф Висарионович Сталин * Атмосфера на недоверие и по-	

дозрителност * Потушаването на въстанието във Варшава * Следвоенното устройство на Германия * Териториите на изток от Одер – немски или полски? * Окончателната германо-полска граница * Бившите сателити на Оста в Европа * България бе главната мишена на упреци * Българският принос * Възстановяването на дипломатическите отношения * Мирни договори за България, Финландия, Унгария и Румъния

7. ПРОКЛАМИРАНЕ НА ВРАГА 116

Стремеж към подялба на Европа * Процентите на влияние * Съветизация * Американизация * Европейското разделение бе спазвано от СССР и САЩ * Нови неутрални държави * Разделителни линии и в Африка и Азия * Сблъсък и за Япония * Военният конфликт придоби реални очертания * Доктрина Труман * Двата лагера

8. МИР ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНА..... 136

Ядрен пат между двете свръхсили * Разведряване * Мирно съвместно съществуване * Големият диалог * Споразумение за основите на отношенията между САЩ и СССР * Неизменна противоположни интереси * Договор САЛТ-1 * Договор САЛТ-2 * Публични демонстрации на миролюбие * Директива 59 * Преговори за съкращаване на войските и въоръженията в Централна Европа * Основните характеристики на Студената война

9. ДИАЛОЗИ НА ФОНА НА ЯДРЕНИЯ КОНФЛИКТ 162

Заключителен акт на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа * Обща цел – европейската сигурност * Документът от Хелзинки * Харта от Париж * „Втора Студена война“ * СС-20 * Пършинг-2 и крилатите ракети Круз * Преговори за ракетите в Европа със среден радиус на действие * Доктрината Рейгън * Женевското начало * Инициативата за стратегическа отбрана (ИСО) * Драмата за ИСО в Рейкявик * Договор за ликвидирание на ракетите със среден и по-малък обхват на действие * С мисия в Москва за човешките права

10. БЪЛГАРИЯ В СТУДЕНАТА ВОЙНА..... 203

Война на САЩ * Великобритания и нейните съюзници * Военен противник и на Съветския съюз * Сателит на друга държава * Верен съюзник във Варшавския договор * Политиката на България на Балканите * Безядрена зона * Развитие на българо-гръцките отношения * Декларация за приятелство, добросъседство и сътрудничество * Евентуален конфликт между Гърция и Турция? * Турция също беше отзивчив партньор * Всичките шест балкански страни * Проблемите в „хуманитарната“ област между България и Турция

11. БЕРЛИНСКИЯТ ЕПИЦЕНТЪР 225

Първата Берлинска криза * Съветска блокада на Западен Берлин. Фронтони град * Втората Берлинска криза * Изграждане на Берлинската стена * Трите основни принципа на САЩ за Западен Берлин * „Тайна“ Берлинска криза * Концепцията за принадлежност на Западен Берлин към Федералната република * Визията за Берлин като „столица на Германия“ * Третата Берлинска криза * Четиристранното споразумение за Западен Берлин * Носталгия по „фронтовите“ времена * В Голям Берлин не настъпи пълно затишие * Бляскава витрина на Запада * Падането на Берлинската стена на 9 ноември 1989 г. * Съдбоносно „недоразумение“ * Приключването с Берлинския проблем

12. ГЕРМАНСКИЯТ ПРОБЛЕМ – ПОЯВА И РАЗВИТИЕ 273

„Нова“ Германия * Рожден ден на Федерална република Германия * Парижки договори * Конрад Аденауер * Доктрината Халщайн * Германската демократична република * Московският договор за отношенията между СССР и ГДР * Валтер Улбрихт * Широко и бързо международноправно признаване на ГДР * Две германски нации * Вили Бранд * Договор между СССР и ФРГ за отказ от прилагане на сила в отношенията им * Помирение с Полша и Чехословакия * Яростна съпротива във ФРГ * Договорът за основите на отношенията между ФРГ и ГДР * Специални вътрешногермански отношения * Подозрения и на Запад * Началото на диалога между ФРГ и ГДР на правителствено равнище * Рестартирането на германско-германските срещи * Хелмут Кол

13. ГЕРМАНСКИЯТ ПРОБЛЕМ – РЕШАВАНЕ 322

Началото на края на ГДР * Михаил Горбачов * „Животът ще накаже онези, които закъсняват.“ * „Международен заговор“ * Съветско-американската среща край Малта * Франсоа Митеран * Програма за единство на германския народ * Принципите в политиката на Съединените щати * Правителството на ФРГ пое ролята на главен инициатор * Сближението между САЩ и СССР по Германския проблем * Своеобразна мирна конференция * Неутрална Германия или Германия в НАТО * Решението за включване на ГДР във ФРГ * Договор за обединение

ВЪВЕДЕНИЕ

С названието „Студена“ в световната история остана онази парадоксална война, която едновременно бе война във време на мир и мир по време на война.

Тя започна почти непосредствено след края на Втората световна война, увенчан с победата на съюзническите държави – Съюза на съветските социалистически републики, Съединените американски щати и Великобритания – над държавите от Тристранния пакт Германия, Италия и Япония.

Още не бяха заглъхнали заключителните залпове на Втората световна, а на хоризонта се очертаха контурите на нов глобален сблъсък. Този път – между самите държави от победилата коалиция. От едната страна на новата фронтова линия се оказаха Съединените щати, Великобритания и (малко по късно) Франция, а от другата – Съветският съюз.

Студената война бе резултат преди всичко на създалата се нова конфигурация от държави, поставили си за цел да доминират на планетата. Мястото на победените Германия и Япония, дотогавашните претенденти за световни сили, бе заето на международната сцена от техните победители Съветския съюз и Съединените щати.

Тези две държави бяха безспорните вдъхновители и същевременно най-мощните движещи сили на антихитлеристката коалиция. Международното признание, получено от тях за решаващия им принос за победата, както и завоюваните с нея важни стратегически позиции в Европа и в Далечния изток, подтикнаха САЩ и СССР към бърза трансформация на дотогавашния им латентен стремеж към световно лидерство в открито настъпление за неговото постигане.

Ядреното оръжие, с което САЩ се сдобиха през 1945 г., а Съветският съюз четири години по-късно, стана най-важният

инструмент в борбата им за надмощие. Четиридесетгодишната Студена война между тях бе неவிждана надпревара за притежаване на повече и на по-добри ядрени оръжия. Взаимната заплаха за тяхното използване бе поддържана неизменно. Опасността от ядрен сблъсък по време на Студената война в никакъв случай не беше само хипотетична. Острото военно, политическо, идеологическо и икономическо противопоставяне между двете велики сили на няколко пъти ги изправи на ръба на пряк военен конфликт.

Студената война бе странно явление. Защото наред с пряката конфронтация, характерни за нея бяха и периоди на разведряване в отношенията между САЩ и СССР, следователно и между ръководените от тях военни блокове Организация на Варшавския договор и НАТО. То бе ознаменувано със споразумения между двете страни, както и с редица многостранни начинания за постигане на международна сигурност и за развитие на взаимноизгодно сътрудничество.

Германският проблем бе важна същностна черта на Студената война. Той бе една от причините за появата ѝ, а със своето развитие силно влияеше върху нейните приливи и отливи. Поради това тук му е отделено по-особено внимание.

Повествованието в книгата водя в първо лице. Защото съм съвременник на Студената война, от началото ѝ до нейния край. А на най-важните ѝ проявления – и неин непосредствен очевидец.

От 1953 до 1990 г. се занимавах с журналистика – последователно в софийски ежедневник, в Българската телеграфна агенция и в Българската телевизия.

Обстоятелството, че се бях посветил на международната проблематика, ми откри възможността да информирам за важни събития от фронта на Студената война, да стана свидетел на повечето от най-значимите битки между Изтока и Запада.

Ето най-важните арени, от чиито трибуни за журналисти наблюдавах продължителната, упорита, а в редица моменти – и съдбоносна за човечеството борба за световно надмощие:

Сесии на ООН по разоръжаването; конференции във Женева и Виена по разоръжаването и неразпространението на ядреното оръжие; съветско-американските срещи на най-ви-

соко равнище във Виена, Женева, Рейкявик, Вашингтон и Москва, посветени на ограничаване на ядрените оръжия; сесии на НАТО в Брюксел, включително и при вземането на решението да бъдат разположени нови американски ядрени ракети в Западна Европа; заседания на Политическия консултативен комитет на Варшавския договор в различни столици на европейските социалистически държави, на които се обсъждаха и решаваха колективни начинания под мотото „укрепване на световния мир“; Съвещанието през 1975 г. в Хелзинки на представители на европейските държави, САЩ и Канада, което прие Заключителния акт за сигурност и сътрудничество в Европа; последвалите срещи на представители на тези страни в Белград, Хелзинки, Мадрид и Стокхолм, посветени на осъществяването на решенията от Хелзинки; конгреси на Комунистическата пратия на Съветския съюз в Москва през 70-те и 80-години, на които се обсъждаха и решаваха съветски външнополитически инициативи; заседания на Бундестага в Бон и конгреси на управляващата тогава Германска Социалдемократическа партия, посветени на новата „Източна политика“ на Федералната република; преговори на представители на четирите държави-победителки във Втората световна война, който подготвиха и приеха Четиристранното споразумение за Западен Берлин; срещите в Коломбо, Делхи и Хавана на ръководителите на държавите от Третия свят, членуващи в Движението на необвързаните, и посветени на укрепването на единодействието между тях за неприсъединяване към някой от военните блокове, ръководени от двете велики ядрени сили.

Писах тази книга с желание противоборството на световната сцена в периода от 1945 до 1990 г. да бъде показано, без да се съобразявам с проявяваното и днес еднозначно разделение на политиката на воюващите по време на Студената война на добра или лоша, на миролюбива или агресивна.

Писах я със стремеж Студената война да бъде представена само с достоверна информация, освободена от преднамереност и при нейното тълкуване.

1.

СТРАННАТА ВОЙНА И НЕЙНОТО НОВО ОРЪЖИЕ

Превръщането на следвоенна Европа и света от такива, каквито бяха в 1945 г., в сцена на нова война през 1947 г. би могло да се изрази с перифраза на известен девиз от някогашния френски кралски двор. Вместо „Кралят е мъртъв – да живее кралят!“, две години след приключването на Втората световна война вече с пълно основание можеше да бъде провъзгласено: „Войната (Втората световна) е мъртва – да живее войната (Студената)!“

Словосъчетанието „Студена война“ е на американския политик **Бърнард Барух**. Той е бил съветник по военните въпроси още на президента Уилсън, по-късно е в близкото обкръжение и на президента Франклин Делано Рузвелт. Като представител на САЩ в Комисията на ООН по атомната енергия Барух изработва и предлага план за установяване на международен контрол при нейното използване.

Благодарение на постигнатото от тях разпадане на атома, през първите четири следвоенни години Съединените щати единствени можеха да създават ново, атомно оръжие. Но за прозорливия дипломат нещата са били напълно ясни – монополът над атомната бомба е временно явление. Затова успоредно с плана си за международен контрол при използването на атомната енергия, Барух разработва и варианти за политическо и дипломатическо оползотворяване от САЩ на новопридобитата атомна бомба. Неговата близост до Белия дом му осигурява информацията, че Съветският съюз е започнал мащабна научна и техническа дейност за създаване на собствено атомно оръжие, че Сталин прави всичко възможно за превръщането и на Съветския съюз в атомна сила.

По-късно, в речта си през април 1947 г. пред щатския парламент в Южна Каролина, Барух изказал предположението, че в скоро време ще се появи и съветска атомна бомба, при наличието на която Съединените щати ще трябва да мерят мускули със Съветския съюз в борба, но вече като равен с равен. Предстоящото сигурно създаване на атомна бомба и в Съветския съюз ще означава, че той ще е в състояние да отвърне на атомен удар със атомен удар.

Тогава? Как ще се води по-нататък борбата за световно господство? Защото така е било и така ще бъде и занапред – стремежът към надмощие над другите няма да изчезне докато свят светува.

При такъв начин на разсъждения Барух стигнал до заключението, че и при променящите се условия, войната пак си остава начин за разрешаване на съперничеството между държавите. Но за разлика от традиционната, сега – при наличието на атомно оръжие в ръцете и на двамата противници – се открива възможност за особен вид война, която ще може да се води, без то да бъде директно приложено. Атомната бомба ще може да бъде **използвана по косвен начин** – като оръжие за най-сериозна **заплаха** за противника.

Пред щатския парламент на Южна Каролина Барух заявява, че стремглаво нарастващото противопоставяне между страната му и Съветския съюз може да доведе до такъв вид война между тях. Тя ще бъде **подстъп** към евентуален същински военен конфликт.

Този подстъп към ядрен конфликт Барух наименовал „**Студена война**“.

Две години по-късно официалната съветска информационна агенция ТАСС разпространи новината:

„На 29 август 1949 г. в Съветския съюз бе осъществен успешен опит с атомно оръжие.“

Атомната бомба престана да бъде само американско притежание. С най-мощното оръжие, сътворено от човешкия гений за унищожение на човеци, занапред щеше да разполага и СССР.

Притежанието и от САЩ, и от СССР на атомна бомба опередели

ОСОБЕНАТА СЪЩНОСТ НА СТУДЕНАТА ВОЙНА,

т.е. на отношенията между САЩ и СССР в продължение на 40 години на ръба на ядрен конфликт между тях.

Решението да бъде създадена **първата атомна бомба** е на **Франклин Делано Рузвелт**, президентът на САЩ, обитавал Белия дом по-дълго от всички свои предшественици – от 1933 до 1945 г.

В края на 1941 г. Рузвелт получил писмо от група видни американски физици. Те го молели да обърне внимание на откритието на германския учен-химик **Фридрих Щросман**, който заедно с **Ото Хан** – друг германски химик – успял през 1938 г. да въздейства на химическия елемент уран с неутрони, следствие на което били идентифицирани утайки от химическия елемент барий. Този резултат довел до заключението, че е било извършено разпадане на урановото ядро. Авторите на писмото подчертавали в писмото си до президента, че разпадането на ядрата на урана предизвиква верижна реакция, при която е възможно експлозивно освобождаване на огромна енергия. Следователно откритието на Щросман и Хан може да бъде използвано като сигурна научна основа за практическото създаване на оръжие с много голям боен ефект.

Но преди чикагските учени, още през 1939 г., Рузвелт вече бил уведомен от завоювалия световна слава физик **Алберт Айнщайн** за възможността Съединените щати да се сдобият с ново оръжие.

(Айнщайн е роден и израснал в немския град Улм, след това живее в Мюнхен, по-късно семейството му се преселва в Швейцария, чийто гражданин той става през 1914 г. Възходът си в научната област той утвърждава като член на Пруската академия на науките и директор на Института по физика в Берлин. Но след 1933 г. по-нататъшната му научна дейност в Германия става невъзможна, защото на власт идват нацистите, а той е от еврейски произход. И Айнщайн е принуден да потърси убежище в САЩ, където през 1940 г. получава американско гражданство. До края на живота си той работи в Принстънския университет, обграден от всеобщо признание за изключителния му талант.)

Предложението си до Рузвелт Айнщайн изпраща във особено тревожно време, когато Германия вече е започнала заво-

юването на държави на Европейския континент, а в Далечния изток Япония непрекъснато разширява агресията си в Източна Азия. При тази бързо влошаваща се международна обстановка авторитетното заключение на големия учен за възможността САЩ да създадат атомно оръжие вероятно до голяма степен е мотивирало президента за най-важното решение в живота му. Колебанието му „за“ или „против“ атомно оръжие окончателно е преодоляно, след като получава и писмото от чикагските учени. И дава нареждане да бъде започната работа за изработване на атомната бомба.

(Защо Айнщайн стана инициатор на създаването на ново оръжие? Очевидно в атомната бомба бе видял единственото средство, способно да спре Хитлер. А може би и начин да му отмъсти за неговото човеконенавистничество към евреите? Но скоро след бомбардировките над Хирошима и Нагазаки Айнщайн стигна до заключението, че бомбата ще унищожава преди всичко мирни хора. И коренно променя отношението си към нея. До края на живота си той бе във авангарда на най-активните ѝ противници. Негова е знаменитата фраза, обиколила планетата: „Наистина, не зная как точно ще се води Третата световна война, но съм напълно наясно с какво ще се воюва през Четвъртата световна война – с тояги и камъни.“)

Веднага след като президентът Рузвелт подписва

ТАЙНИЯ ПРОЕКТ „МАНХАТЪН“

за създаване на американска атомна бомба, голяма група учени се впускат в надпревара с времето – военните събития в Европа и в Далечния изток изискват нейната поява възможно най-скоро.

От 1942 г. научен ръководител на проекта „Манхатън“ е американският атомен физик **Роберт Опенхаймер**. Той създава Националната лаборатория в Лос Аламос – една от най-големите научни и технологически институции в света, в която трябвало да бъдат извършвани „многостранни проучвания, свързани с националната сигурност, външния Космос, новите енергии, медицината и суперизчислителната техника“. По-късно, когато в публичното пространство проникнаха първите сведения над

какво всъщност се работи в Лос Аламос, Опенхаймер спечели репутацията „**Баща на атомната бомба**“.

(И той като Айнщайн впоследствие зае отрицателна позиция към използването на атома за военни цели. Заедно с група физици, работили също по плана „Манхатън“, през 1946 г. стана съавтор на сборника „Един свят или никакъв“, в който се разкрива апокалипсисът, очакващ света, ако своевременно не бъде превъзможнато взаимното недоверие между Изтока и Запада. Опенхаймер открито изрази несъгласието си за създаване на американска водородна бомба.

През 1953 г. всичко това вече беше достатъчно основание той да бъде обвинен в „комунистическо съзнание“. В условията на господстващия по онова време **маккартизъм** в САЩ тази формулировка се налагаше в обществото като вид криминално деяние, което трябва да бъде преследвано и по съдебен път. Бяха годините, когато Студената война бе на крачка от прерастването ѝ в световен ядрен конфликт. Опасната ескалация в международните отношения сериозно влияеше и върху вътрешнополитическата обстановка в двете велики държави. Изпреварвайки във времето появата на маккартизма в САЩ, в Съветския съюз се бе установила системата на **сталинизъм** в ръководството и контрола на обществения живот, довел до масови съдебни и извънсъдебни преследвания на „вътрешните врагове“.

В продължение на десет години Опенхаймер бе лишен от достъп до държавни тайни“, следователно и от възможността да се занимава с научни изследвания. Реабилитиран бе едва през 1963 г., когато, макар и със закъснение, бе удостоен с престижната президентска награда за физика „Енрико Ферми“.)

През 1952 г. в Ливермор бе създадена втората в САЩ национална лаборатория за изследвания и проектиране на нови ядрени оръжия. В продължение на четири десетилетия големите научни и технологични постижения в Лос Аламос и в Ливермор предоставяха на САЩ възможно най-силното оръжие в борбата им с ядрения съперник отвъд желязната завеса.

Научен ръководител на екипа за осъществяване на

СЪВЕТСКАТА АТОМНА ПРОГРАМА

беше известният съветски физик **Игор Курчатов**. Той е авторът на научните открития и технологическите принципи, въз основа на които можа да бъде създадена атомна бомба в СССР. Твърде малко обаче се знае за екипите от учени, които на практика са осъществили неговите планове. Неизвестно остана и местонахождението на редица от лабораториите, в които Курчатов успя да изпълни обещанието си, което тържествено бе дал през 1947 г. на Сталин – най-късно до две години да му предостави на разположение „родна“ атомна бомба.

Курчатов започва изследвания на атомното ядро още през 1932 г. Седем години по-късно под негово ръководство влиза в действие първият ускорител на елементарни частици в СССР. Скоро ученият стига и до откритието за разпадането на атомните ядра на урана. Негово дело са първият циклотрон в Московския институт по атомна енергия, както и първият в Европа ядрен реактор, влязъл в експлоатация на 30 декември 1946 г.

Игор Курчатов притежава двойно „бащинство“ – не само на съветската атомна бомба, но и на първата съветска термоядрена (водородна) бомба, появила се на бял свят през 1953 г.

Но за разлика от „бащите“ на американското ядрено оръжие, Курчатов не се отрече от своите рожби.

По една случайност журналистическият ми път ме отведе и

В РОДНОТО МЯСТО НА АМЕРИКАНСКАТА БОМБА.

Годината беше 1972, един от периодите на затишие в конфронтацията Изток–Запад. Бях главен редактор на редакция „Международна информация“ в БТА и оттам често ме командироваха в различни страни за отразяване на важни международни събития. Но поканата, която ми предаде един ден тогавашният съветник по културните въпроси в американското посолство в София Арнолд Силвърман бе за едно по-различно пътуване. ЮСИА, агенцията за връзки с обществеността при Държавния департамент на САЩ, организира 45-дневно пътуване из Съединените щати за група журналисти, по един от всяка от държавите от двете страни на разделителната линия в Европа. От Народна република България поканата е към мен.

Държавният департамент поема разноските на журналистическа група за нейната обиколка от Атлантическия до Тихия океан. Предвидени са посещения в държавни институти, в научни и културни учреждения, в големи промишлени обекти, където ще се състоят срещи с представители от различните етажи от обществената пирамида. Накрая Силвърман ме попита дали съм съгласен. Беше един напълно излишен въпрос.

Така се озовах и в Санта Фе, щата Ню Мексико. На осемнайстия ден от пътуването из САЩ на интернационалната ни група от 30 журналисти, пристигнахме в това селище, смятано някога за крайната западна точка на цивилизацията на американския континент. Индустрията на Санта Фе е туризмът – посещават го масово онези, които желаят (според рекламните проспекти) „Да се насладят на романтика и история, каквито няма да срещнете в никой друг град на страната“. До него е воден „Старият път на Санта Фе“, по който след седмици мъчително пътуване от бреговете на Мисури, тежко натоварени конски каруци и пътнически дилижанси са изсипвали на границата на цивилизацията поредната група авантюристи, дошли да търсят щастието си в наистина „Дивия Запад“.

Наш гид из Санта Фе бе Пал Малоне, шофьор на туристическо автобусче. Още първата вечер ни отведе в една хасиенда извън града за среща с местен големец. Когато темите за разговор – за индианците, за трудностите, преживяни някога от заселниците, за сегашната суша и причиненото от нея безводие, се изчерпаха, Малоне ни покани да се върнем в колата. Навън ни посрещна прозрачна нощ. Пътувахме към хотела по „Стария път на Санта Фе“ със самочуствието на новите завоеватели на Дивия Запад.

И точно в този момент приказливият шофьор ни върна от романтиката в действителността. Той вдигна едната си ръка от кормилото, посочи група ярки светлинки, които трептяха встрани от нас на фона на тъмни възвишения и каза:

– Лос Аламос.

И за да бъде по-ясен, добави:

– Тук е направена бомбата.

Уточнение не бе необходимо. Ставаше дума за атомната бомба.

Индианците, хасиендата, конкистадорите и шестстотингодишната камбана в местната църква, донесена от тях от Испания – всичко, което до този момент ни бе толкова интересно, изведнъж загуби всякакво значение.

Сред онези хълмове е бил осъществен ултрасекретният план „Манхатън“. Там е разработен и практически осъществен проектът за създаването на най-унищожителното оръжие в историята на човечеството.

За журналистите от Европа не бе предвидено посещение в Лос Аламос, въпреки, че бяхме стигнали досама него. Разбираемо – чужденците от Европа няма какво да търсят в град без романтична история, на която да се възхищават. В замяна на липсващата покана за посещение в града на „бомбата“, в хотела ни предложиха проспекти за щата Ню Мексико. В тях прочетох следното:

„Лос Аламос се е наричала местността, в която било училището, посещавано от децата от всяко ранчо в околността. През 1942 г. научният ръководител на проекта „Манхатън“ Роберт Опенхаймер я избира за мястото, където трябва да се изгради „Национална лаборатория Лос Аламос“.

От най-престижните американски университети и научни институти в нея пристигнали стотици физици, химици, математици, биолози, инженери. През 1943 г. под ръководството на Опенхаймер те започват работа по най-тайния проект на американското правителство – за създаване на ядрено оръжие. През цялото време работещите в лабораторията са живеели в пълна изолация от външния свят. Те са се намирали в „**Мястото У**“ – така са го знаели роднините им, които изпращали писмата си до тях на нищо незначещият адрес „Пощенска кутия 1663“. Дори голям брой от учените не са били наясно за крайната цел на лабораторните им изследвания, смятали са, че се трудят за създаване на някакъв „смъртоносен лъч“. За външни лица Лос Аламос е бил напълно закрит град.

(Понятието **закрит град** вече ми беше добре известно. Наскоро преди това няколко български журналисти, които отразявахме посещение на официална българска делегация в Съветския съюз, бяхме допуснати заедно с нея в град, който бе изолиран от външния свят със строга забрана за посещението му от външни

лица. Градът бе Свердловск на Урал, на самата граница между европейския и азиатския континент. Неговата мощна промишленост снабдяваше съветската армия с най-модерните за времето си конвенционални оръжия. И в СССР, както и в САЩ, опазването на военните секрети на Студената война пораждаше необходимостта цели градове да бъдат закрити за външния свят.)

Макар първата атомна бомба да се свързва единствено с името на Лос Аламос, появата ѝ е била предопределена от научни и технологически постижения в други изследователски институти на САЩ.

Още на 2 декември 1942 г. американският физик **Енрико Ферми** успява да предизвика верижна реакция при разпадането на ядрото на урановия атом в специално построения по негов проект ядрен реактор в Чикагския университет. По-късно е изчислено, че при верижната реакция на разпадането само на един грам уран 235 се получава енергия, равностойна на взривната сила на 20 тона от най-мощното по това време взривно вещество тринитротолуол.

Едновременно с проектната дейност в Лос Аламос на няколко други места в САЩ се изграждат и инсталации за производство на разпадащ се материал, който трябва да бъде вложен в бомбата. През 1943 г. е готова инсталацията за добив на уран 235 – изотоп на радиоактивния метал уран. Атомите на изотопа 235 имат почти същите химически и физически свойства на другите атоми на урана, но се различават от тях по атомното си тегло. Установяването на изотоп 235 на урана като най-подходящият „строителен материал“ за бомбата, е една от решаващите стъпки към нейното създаване.

През 1944 г. в град Хенфорд, щата Вашингтон, в действие влиза и първият в света реактор за производство на плутоний, известен като „**Б реактор**“. Радиоактивният елемент плутоний е получен по изкуствен начин и е с пореден номер 94 в периодическата таблица на елементите. И при него било необходимо да бъде намерен най-подходящият му за бомбата изотоп. Това бил плутоний 239. С произведения в Хенфорд плутонии от „Б реактор“ е направена бомбата, хвърлена над Нагазаки. За кратък период в Хенфорд били изградени общо 9 реактора, които му осигурили известност като „**Атомния град**“ на САЩ.

Получил „строителни материали“ от тези ядрени реактори, Роберт Опенхаймер вече разполагал с всичко необходимо, за да доведе до практически резултати проекта „Манхатън“. В средата на 1945 г. в Националната лаборатория в Лос Аламос завършила изработката на три ядрени механизми. В ранната утрин на **16 юли 1945 г.** един от тях е взривен в пустинна местност северно от **Аламогородо**, щата Ню Мексико.

„Тринити“, както бил наречен първият опит с атомно оръжие, се оказал напълно успешен. Затова не се наложили нови изпитания. „Тринити“ отбеляза раждането на оръжие, което откри нова епоха в международните отношения – епохата на съществуване на човечеството на ръба на самоунищожението си.

Три месеца преди ядрения взрив край Аламогородо, във Вашингтон почина Рузвелт, президентът, по чието решение бе създадена атомната бомба. Президент на САЩ стана **Хари Труман**. Едва влязъл в Овалния кабинет на Белия дом, в ръцете му се оказва страшното оръжие, чието приложение в продължаващата война с Япония можеше да разпореда единствено той. Труман не се колебаел дълго – с мотивацията, че трябва да се сложи по-скоро край на войната, в която продължават да загиват американски синове, той разпореда атомни бомбардировки на японски градове.

Междувременно двата ядрени механизма, останали неупотребени след успеха с „Тринити“, са били преустроени в бомби. Първата бомба, създадена в Лос Аламос за бойно приложение, била кръстена от създателите ѝ **„Момчето“**.

Тя била транспортирана до американска военна база в Тихия океан, откъдето я поема бомбардировач Б-29, за да я хвърли над Хирошима.

„Момчето“ било с твърде необичайни размери и форма в сравнение с бомбите, които американските „летащи крепости“ бяха изсипвали с десетки хиляди над вражеските градове в Европа. (Такива масирани бомбардировки от англоамериканската авиация бяха характерен белег в заключителната фаза на Втората световна война, въпреки, че изходът от нея вече бе по-вече от ясен.)

Атомното „Момче“ тежало цели 4.5 тона, било дълго 3.20 метра, а формата му била цилиндрична. В цилиндъра се намира-

ла военната новост – ядрената бойна глава с формата на голяма топка, пълна с 60 килограма ядра на уран-235. „Момчето“ било взривено на 600 метра височина над **Хирошима**. Неговата експлозия нагледно показала не само на Япония, но и на целия свят, какво означава атомен взрив с мощност от 13.5 килотона.

Три дни след Хирошима в японското небе, този път над **Нагазаки**, се появил събратът на „Момчето“ – „**Дебелият човек**“.

Той демонстрирал още по-голяма разрушителна мощ, цели 22 килотона. Тя била осигурена от по-различния пълнеж на бойната глава – с **плутоний 239**, другият, още по-ефикасен ядрен материал за атомна бомба.

След напомнянето на бойното приложение на американското ядрено оръжие във края на Втората световна война, отново се връщам към спомена от пътуването ми до неговия роден град .

„Днес Лос Аламос е модерен, кокетен град“ – пишеше в проспекта, който бях получил в хотела в Санта Фе. Сам се убедих, че е така, макар и само с поглед отдалеч. Пътят от Санта Фе към летището, откъдето щяхме да се разделим с романтиката на Дивия Запад, минаваше недалеч от подножието на онези хълмове, по светлините на които предишната вечер Малоне бе идентифицирал града на бомбата. Сега там, на дневна светлина, се открояваха спретнати жилищни квартали, разделени един от друг с много паркове. Доста встрани от тях бяха разположени огромни квадрати от халета с плоски покриви. Сигурно това бяха знаменитите лаборатории, в които Роберт Опенхаймер и сътрудниците му бяха създали не само проекта, но и практически реализирали атомната бомба.

Всичко беше подредено като на един изпипан до най-малката подробност градоустройствен план. Атомната бомба, създадена тук, бе превърнала примитивното селище на някогашните завователи на Запада в модерен град, на който въпреки, че някогашният му строг режим на „закрит град“ отдавна бе смекчен, ние не получихме възможността да се възхитим. Беше време на Студената война. Европейски журналисти, включително и от държави отвъд желязната завеса, нямаше какво да търсят в Лос Аламос.

Малко преди да бъде използвана като оръжие във войната срещу Япония, САЩ въведеха атомната бомба на въоръжение в дипломацията. И я „хвърлиха“ в Потсдам, на срещата през юли 1945 г. между тримата „големи“ – президента на САЩ Хари Труман, съветския министър-председател Йосиф Сталин и британския премиер Уинстън Чърчил, – превръщайки я в новия, най-силен аргумент“ на дипломацията в настъпващата Студена война.

В мемоарната си книга „Втората световна война“, публикувана през 1952 г., Уинстън Чърчил разказва за епизод, който може да се назове

ПРЕМИЕРАТА НА АТОМНАТА ДИПЛОМАЦИЯ,

т.е. на дипломацията, основаваща се на ядрена заплаха към съперника.

Преди започването на една от ежедневните срещи със съветския ръководител, Чърчил и президентът Труман се уговорили в този ден (това е 24 юли 1945 г.) Сталин да бъде уведомен, че Съединените щати вече разполагат с готова за използване атомна бомба.

В определения момент Чърчил заел място на заседателната маса, от което имал възможност отблизо да регистрира каква ще бъде реакцията на Сталин на новината, която ще му предложи Труман. „Бях на пет ярда от тях – пише той – и внимателно наблюдавах този най-важен разговор. Знаех какво възнамерява да каже президентът. Същественото беше доколко думите му ще впечатлят Сталин. Стори ми се, че Сталин беше във възторг. Такова беше впечатлението ми в този момент и аз бях сигурен, че той все още не можеше да схване значението на съобщеното му. Изглежда не осъзнаваше, че се касае за революция в международните отношения.“

В мемоарите си, появили се през 1955 г. Хари Труман също дава израз на изненадата си от начина, по който Сталин е приел съобщението му за атомната бомба. „Между другото – пише той – споменах на Сталин, че ние имаме едно ново оръжие с необикновено голяма разрушителна мощ. Руският премиер не прояви никакъв особен интерес. Каза само – радва се да чуе това и се надава оръжието да бъде използвано успешно срещу японците“.

Но руският военачалник **Георгий Жуков** дава в книгата си „Спомени и размишления“ по-различна оценка за реакцията на Сталин при известната му поява на американската атомна бомба. В присъствието на Жуков Сталин разказал на **Вячеслав Молотов** за разговора си с Труман. Молотов отсякъл: „Вдигат си цената“. А Сталин се разсмял: „Да я вдигат. Но ние трябва сериозно да поговорим с Игор Курчатов за ускоряване на нашата работа.“

А тази „наша работа“ вече била достигнала критичните граници на напрежение при изграждането на огромни ядрени лаборатории и инсталации в новопоявилите се тайни градове **Арзамас-16** и **Челябинск-40**. Съвсем скоро към тях потеглили и влакови композиции, натоварени с уранова руда от шахтите на Визмут в Тюрингия, в съветската окупационна зона в Германия. Междувременно научният колектив на Игор Курчатов усилено работел върху начина на преработка на рудата в ядрен материал за атомна бомба.

Триумфът на Кремъл от извисяването на **29 август 1949 г.** на атомна гъба над специалния ядрен полигон край **Семипалатинск** в Казахстан не бе помрачен от появилите се съвсем накоро след това твърдения в САЩ, че за създаването на съветската атомна бомба са „помогнали“ и редица разработки, направени в ядрените лаборатории в Лос Аламос.

През юни 1950 г. в САЩ бяха арестувани **Юлиус и Етел Розенберг** по обвинение, че са предали на заместника на съветския консул в Ню Йорк важни американски ядрени тайни. Година по-късно съпрузите Розенберг бяха осъдени на смърт и на 19 юни 1953 г., въпреки твърденията им и до последния момент, че са невинни, те бяха поставени на електрическия стол. В продължение на трите години от арестуването до екзекуцията на осъдените делото Розенберг нажежаваше отношенията между САЩ и СССР до критична граница. Тази афера се запомни като единствения случай в историята на Студената война, при който цивилни американски граждани бяха осъдени и екзекутирани по обвинение в шпионаж в полза на Съветския съюз.

Има твърдения, че съветските учени са получавали и други възможности да „сверяват“ своите изследователски разработки с вече успешно практикуваната американска технология за

преработка на уран. В публикувана през 1988 г. в Щутгарг книга „Преживяно при изграждането на съветската уранова индустрия“ германският физик **Н. Рийл** пише, че съветските физици са успели да се снабдят по неведоми пътища с ултрасекретния „**Смит рипорт**“, малко след съставянето му през август 1945 г. Това бил американски доклад, посветен на използване на атомната енергия за военни цели. Междувременно била установена и „връзка“ между тайните съветски атомни лаборатории в Арзамас и Челябинск с американските атомни лаборатории в Лос Аламос – осъществил я **Клаус Фукс**, който по-късно бе съден за издаване на американски атомни тайни на Съветския съюз.

Без значение е дали съветската атомна бомба се е появила на бял свят единствено в резултат на научните открития на Игор Курчатов и неговия екип, или при акуширането ѝ са помагали и сензационно умели съветски шпиони. Важен за световното развитие беше постигнатият в Съветския съюз краен резултат:

Първата съветска атомна бомба, с мощност от 23 килотона, взривена на полигона Семипалатинск, бе наречена „**Татяна**“.

Въпреки че появата на „Татяна“ закъсна четири години след като в Потсдам Труман представи на Сталин американското „Момче“, тя бе възнаградена с не по-малко внимание по света от това, което бе получил преди нея американският ѝ събрат.

На фона на съветско-американската научна (а и шпионска) надпревара при създаването на атомната бомба, дълго време бе премълчаван

ГЕРМАНСКИЯТ СТРЕМЕЖ КЪМ БОМБАТА.

Германия се бе ориентирала към придобиването ѝ още през 1943 г. Интересни факти предостави появилото се през 2007 г. изследване на професора от Потсдамския университет Бернд ЩьOVER. Към края на войната видните германски физици **Вернер Хайзенберг, Ото Хан, Макс фон Лауе и Карл Фридрих фон Вайцзекер** вече били пред финалната фаза на осъществяването на проекта за германска атомна бомба.

Но той не бил доведен до успешен край, защото при почти всекидневните си нападения над Северна Германия англо-американските бомбардировачи успели да разрушат повечето от готовите вече за използване ядрени инсталации.

Щьовер обаче се позовава и на сведения, че все пак една малка изследователска група около генерала от СС **Камлер и физиците Курт Дибнер и Валтер Герлах** успяла да постигне целта си. Създадено било взривно тяло с въздействие, подобно на това на неутронна бомба. С него били извършени два опита – през 1944 г. на остров Рюген и през април 1945 г. на полигона в Ордруф, Тюрингия.

Но последвалата наскоро след това капитулация на Германия осуети превръщането ѝ в ядрена сила. Съветската и англо-американската армия веднага започнаха да изземват от завладените вражески територии всичко, което можеше да бъде използвано за собствените им атомни и ракетни програми. При тези необявени официално „технически репарации“ бе присвоена цялата съхранила се научно-техническа документация. В съветската зона под строг контрол бяха поставени всички оцелели германски инсталации за атомни и ракетни изследвания, на първо място опитният реактор в Кумерсдорф и полигонът в Пеенемюнде и в Москва бяха изпратени всички архиви на берлинските научни институти по физикохимия и електрохимия, биохимия и за силикатни проучвания.

Особено важна плячка за САЩ и СССР бяха готовите за изстрелване десетки **ракети от типа V-1 и V-2** (Фау-1 и Фау-2), с които в заключителната фаза на войната германците бомбардираха Лондон. По това време Германия имаше неоспоримо първенство в развитието на **ракетната техника** за бойни цели.

Но докато в първите една-две години руснаците предпочиташа да изземват главно техническата документация и съхранилите се от бомбардировките атомни и ракетни съоръжения, американците веднага се насочиха към германските ракетни специалисти и атомни физици. В свои изследвания на следвоенния период авторитетни американски, английски и западногермански публицисти посочват, че между 1945 и 1950 г. са били осъществени двете мащабни американски тайни операции, при които голям брой ракетни и атомни учени и специалисти, живеещи дотогава в американската и английската окупационна зона, били преселени в САЩ. Там им били създадени всички необходими условия за продължаване на досегашната им

дейност. Постигнатото от тях било използвано най-рационално при по-нататъшното развитие на ядрената и ракетната технология на САЩ.

Но не по-малко важно за американците било да се предотврати възможността германски специалисти да се озоват в съветски научно-изследователски лаборатории, където опита и постиженията им да бъдат използвани за целите на Червената армия. Американският генерал **Лесли Гроувз** споделя в своите мемоари: „Вернер Хайзенберг, един от водещите световни учени, струваше във времето на разгрома на Германия далеч повече от десет германски дивизии. Ако бе попаднал в руски ръце, той щеше да се окаже неоченимо съкровище за тях.“ Затова при изтеглянето си през юни 1945 г. от някои райони на Средна Германия – до съгласуваната предварително между съюзниците демаркационна линия между западните и източната окупационни зони – американските войски отвели със себе си на запад, в своята окупационна зона, и около 1500 германски учени и специалисти независимо че те нямали пряко отношение към ядреното оръжие и ракетната техника.

Още в първите няколко месеци след победата, в САЩ са били прехвърлени 118 души от „вътрешния кръг“ на немската ракетна индустрия и веднага заангажирани с американската ракетна програма. Между тях бил и **Вернер фон Браун**. Скоро след пристигането си през септември 1945 г. той оглавил ракетостроенето в САЩ. На основата на собствената си рожба Фау-2, Вернер фон Браун създаде първите ракети „**Редстоун**“ и така придобива ореол на „**Баща на американското ракетостроене**“. През април 1946 г. той е готов с проекта си и за американска ракета, която може да носи ядрена бойна глава.

Заподозреният за военни престъпления генерал от артилерията **Валтер Дорнбергер** е бил прехвърлен на работа в САЩ след започването на Студената война. Тогава, през петдесетте години, окървавеното нацистко минало на генерала вече нямало никакво възпиращо значение за американците и той веднага заел ръководна позиция в програмата за развитие на американските междуконтинентални ракети.

Присъствието на тези и на много други немски имена сред водещите фигури в ракетостроенето оформиха в американско-

то общество мнението, че използването на германски учени и техници е едва ли не основната предпоставка за всеки успех в тази област. Показателно е допитването на „Галъп“, извършено през октомври 1957 г., веднага след старта на съветския „Спутник“ – първият сателит, изведен в околоземна орбита. Резултатите от него показали, че за повечето американци „СССР е изпреварил САЩ в ракетостроенето, понеже успял да използва повече немски техници, отколкото САЩ“.

Макар и с известно закъснение, и руската страна концентрира вниманието си към германските ядрени и ракетни специалисти, особено след като през август 1945 г. народният комисар (министър) на вътрешните работи Лаврентий Берия поема ръководството на съветската атомна програма. Сред тях е и химикът **Петер Тисен**, един от най-видните учени на Третия Райх. Въпреки членството му в нацистката партия, на него му били осигурени най-добри условия за продължаване на научната си дейност, вече в Съветския съюз. В израз на благодарност Тисен използва своите връзки и авторитет сред други видни германски учени и успява да привлече към съветските изследователски програми светилата във физиката **Густав Херц** и **Манфред фон Ардене**. Специалистът по изотопия **Макс Щеенбек** е издирен във военнопленнически лагер, освободен е и веднага е прехвърлен на работа в институт за ядрени изследвания в СССР. Там той се озовава в компанията на още стотина други германски специалисти по ядрена физика.

Поради опасения, че могат да избягат на запад през отворената междусекторна граница със Западен Берлин, през октомври 1946 г. всички немски специалисти, намиращи се все още на територията на съветската окупационна зона, са били транспортирани със специални композиции в Съветския съюз. Настанени са на работа в Куйбишев, център на съветската самолетна индустрия, а други – в ракетно-изследователски институти около Москва. (През 1947 г. взаимодействието между Куйбишев и Москва доведе до конструирането на съветската ракета „**Победа**“, за която някои твърдят, че е подобро копие на Фау-2.)

Както бе споменато по-горе, дори и такива гениални физици като Айнщайн и Опенхаймер не успяха навреме да проз-

рат евентуалната трагедия за човечеството при наличието на ядрено оръжие. Заетата по-късно от тях позиция на негово отрицание си остана глас в пустиня. Ръководителите на големите държави отминаха без внимание дори и такъв документ като „**Декларацията от Майнц“ от 1955 г.**, подписана от голяма група най-авторитетни световни учени, носители на Нобеловата награда. В декларацията от Майнц се отправя недвусмислено предупреждение за огромната заплаха, която новите оръжия представляват за населението на планетата ни. Инициатор на документа е вече получилият Нобелова награда Ото Хан.

Предупреждението от Майнц намери силен отзвук и подкрепя сред обществеността както в Западна, така и в Източна Европа (широко обсъждано то бе и в България). Но това ни най-малко не затрудни по-нататъшния триумфален възход на ядрените оръжия.

Каква е всъщност тяхната дефиниция?

ПОНЯТИЕТО ЯДРЕНИ ОРЪЖИЯ

обхваща авиационните бомби, артилерийските гранати, мините и бойните глави на различните видове ракети, чийто боен ефект е резултат от **експлозивното освобождаване** на огромно количество енергия.

Експлозивното освобождаване на енергия се получава:

а) чрез изкуствено предизвикана верижна реакция при **разпадане** (деление) на ядрата на атома;

б) чрез изкуствено предизвикана верижна реакция при **сливане** на ядрата на атома.

Изкуствено предизвиканата верижна реакция на разпадане или на сливане на атомните ядра е от категорията на „**неконтролираните**“. Тъкмо такава реакция се цели при ядреното оръжие, защото само една „неконтролирана“ верижна реакция може да доведе до желанния взрив с ужасяваща мощност.

Бойните глави, произведени с ядрен материал за разпадане (деление) на атома, се наричат **атомни бомби**, а тези с ядрен материал за експлозивно сливане на ядрата – **термоядрени или водородни бомби**.

(По-нататък в тази книга ще бъде използвано обобщаващото понятие „ядрени оръжия“, а определенията „атомни“ или

„водородни“ ще се споменават само, когато трябва да се изтъкне нещо специфично за съответния вид оръжие.)

В годините на Студената война една от най-често дискутираните теми, особено в държавите от двата противостоящи военни блока, бе за заплахата, която представляваха различните **категории ядрени оръжия**.

Бързото научно-техническо развитие разшири спектъра на ядрените оръжия. Тяхната категоризация бе възприета както във военния речников фонд и на Запада, и на Изтока, и това улесни възможността за сравняемост на ядрената мощ на Съединените щати и на Съветския съюз.

Но на състоялите се по онова време многостранни и двустранни срещи, посветени на ядрената опасност, в повечето случаи политиките концентрираха вниманието си не въобще към ядреното оръжие, а само към точно определени негови категории.

Категориите се определяха според два главни критерия:

а) **степен на въздействие** на определен вид ядрено оръжие, и

б) **отдалеченост** на целта, до която то може да достигне.

Критерият за степента на въздействие от своя страна се основаваше на:

- мощността на един боен ядрен заряд;
- брой на тези заряди (ядрени глави) в една система;
- мястото, откъдето ще бъдат изстреляни (от земята, от морската повърхност, от морските дълбини, или от Космоса);
- тяхното базиране – на самолети, в подземни бункери, в ядрени подводници или върху подвижни платформи по ж.п. линии или автомобилни магистрали;
- точността на попадението.

Критерият отдалеченост на целта пък дефинираше ядрените оръжия с **различен обхват на действие**. Всъщност това бе критерий за видовете носители на ядрените бойни глави. Според него съществуващите ядрени ракети се разграничаваха като:

- стратегически;
- със среден радиус на действие;
- с малък радиус на действие.

Стратегически или междуконтинентални бяха ракетите, способни да поразяват цели, намиращи се на повече от 5000 километра от точката на своя старт. Към тях се отнасяха балистичните междуконтинентални ракети, изстрелвани от подземни бункери, или от подводници под водата, както и стратегическите бомбардировачи, способни да прелетят междуконтинентални разстояния.

Към ядрените оръжия със **среден радиус** се отнасяха онези, които имаха обсег на действие от 150 до 5000 километра. Това бяха ракетите и бомбардировачите със среден обхват, както и ракетите Круз, стартиращи от самолети далече преди целта и способни самостоятелно да се насочват към нея.

Ядрени оръжия с **малък район на действие** бяха онези, които имаха далекобойност до 150 километра. Освен ракетите, изстрелвани от позиции, намиращи се близо до разграничителната линия с противника, или пренасяни върху влакови или автомобилни платформи, такъв вид оръжие бяха и гранатите с ядрен заряд. Те можеха да се изстрелват от специално приспособени за целта артилерийски оръдия с калибър не по-малък от 15 см. Оръжията с малък район на действия бяха предназначени за приложение на бойно поле – и за да се предотвратят поражения и върху собствените войници, ядрените им глави бяха със силно ограничена мощност.

Всички тези класификации и категории се отнасят за ядреното оръжие, съществувало **по време** на Студената война.

Но нейното приключване в началото на деветдесетте не доведе до прекратяване на неговото развитие и усъвършенстване, не прекрати появата на нови и все по-усъвършенствани и мощни категории ядрени оръжия.

Какъв е **съвременният облик** на ядрените оръжия – това е тема за други изследвания, вече на периода **след** Студената война.